

מכות כ

משה שווערד

1. רמב"ם יד החזקה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ב

(ו) אינו לוקה מן התורה עד שיאכלנו אחר שנכנס לחומת ירושלים שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ואכלת לפני י"י אלקיך כיון שנכנס למקום אכילתו ואכלו בחוץ לוקה אבל אם אכלו קודם שיכנסו לירושלים מכין אותו מכת מרדות מדבריהם:

2. תוספות מסכת מכות דף יט עמוד ב

אמר רבי יוחנן מאימתי מעשר שני חייבים עליו משיראה פני הבית - וקשה דכיון דקודם שיראה פני הבית הכי נמי דמותר לאכלו חוץ א"כ למה הוזקק לעולם לפדות מעשר שני וי"ל דודאי ליכא לאו אבל עשה איכא דכתיב וצרת הכסף בידך אבל בלא פדייה לא.

3. בירורי הלכה

אכילת מעשר שני קודם שראה 'פני החומה'

רבי אסי בשם רבי יוחנן מבאר שחייב מלקות על אכילת מעשר שני טהור מתחיל רק משראה פני החומה, והתורה אמר רבי יוחנן, כותבים שעל אכילה שלפני פני החומה, אמנם אין הלאו של 'לא תוכל לאכול בשעריך', אך יש ביטול מצות עשה של פדייה שנאמר 'וצרת הכסף בידך' (דברים יב, יז). כך מפרשים גם התוספות שאנן, תוספות רבנו פרץ, והריטב"א המוסיף שאפשר שמקור העשה הוא מהפסוק 'לפני ד' אלוקיך תאכלנו' (דברים יב, יח) כלומר רק לפני ד' ולא בחוץ, ולא הבא מכלל עשה - עשה.

הרמב"ם, פוסק בהלכה שלפנינו שאם אכלו קודם שנכנס לירושלים מכין אותו מכת מרדות מדבריהם, והכסף משנה מביא את דברי התוספות וכותב: 'וזהו מכת מרדות שכתב רבינו כלומר שלפי הרמב"ם כיוון שביטל מצות עשה של פדייה לוקה מכת מרדות מדבריהם. כך מבינים גם מהר"י קורקוס ובעל מראה הפנים לירושלמי כמעשר שני (פרק ב, הלכה א). ברם, בעל מעיין החכמה (עמ' קנו בדפוס לעמברג, ועמ' קו בדפוס רעדלהיים) סבור שהרמב"ם חולק על התוספות, ולדעתו לפני שנכנס לירושלים לרמב"ם אינו מבטל עשה כלל. זאת משום שאם אמנם סובר הרמב"ם שישנה מצוות עשה לפדות כשלא ראה פני החומה, היה לו למנות זאת כמצוות עשה. עוד מביא הוא ראייה לפירושו מלשון הרמב"ם 'מכת מרדות מדבריהם' ואינו מזכיר את מצות העשה, וכך מפרש גם בעל מרכבת המשנה (בהלכות חמץ ומצה ו, יח). לפי הסבר זה יש לומר שטעם מכת המרדות אינו מחמת שמבטל מצות עשה, אלא מחמת שעובר על איסור חכמים.

4. שערים מצויינים בהלכה

כתב המאירי, יראה מכאן שהפירות חייבות במעשר דבר תורה, וכ"כ גדולי המחברים (רמב"ם תרומות פ"ב ה"א). ויש שהכריעו בה לענין פירות של שבעת המינין. והמאירי ס"ל שאין מעשר פירות אלא מדברי סופרים, ומה שאמרו בגמ' דלוקה היינו למרדות ומדברי סופרים. ועי' ברש"י (ברכות לו. ד"ה גבי) שהתורה לא חייבה לעשר אלא דגן תירוש ויצהר, ופירות האילן דרבנן. וכ"כ התוס' במס' ר"ה (יב. ד"ה תנא), וכן ס"ל להראב"ד בהשגות (מעשר פ"א ה"ט). ועי' במלאכת שלמה (מעשרות רפ"א) ובמג"ח (מצוה שצה-ב) בדעת הראב"ד. וכ"כ היראים (סי' קמז)

דתרומת מעשר אינה נוהגת דבר תורה אלא בדגן ותירוש ויצהר, שהיא הוקשה לתרומה גדולה, וגם מעשר ראשון דינו כן, שכל דבר שנוהג בו תרומת מעשר נוהג בו מעשר ראשון, אבל מע"ש נוהג בשאר פירות אפילו בירקות. ועי' ברמב"ן עה"ת (ראה יד-כב) שג"כ ס"ל כן, וכתב דיש ברייתות שנויות בתו"כ ובספרי לאסמכתות, והן מוטעות, ופשוטו של מקרא כך הוא, שאפילו זיתים וענבים מעשר שלהם אינה מה"ת, עד שיעשו תירוש ויצהר, ותהיה בזה נזהר, שכבר טעו מגדולי המחברים.

כהן שעלתה בידו תאנה של טבל. הא דנקט שעלה בידו, מפרש בחי' הריטב"א, לומר שהיא תלושה לאפוקי מחוברת, דלית בה משום טבל. ועי' ברמב"ם (תרומות פ"ה ה"ט) שאין תורמין מן התלוש על המחובר. ועי' בדברינו במס' קידושין (סב. ד"ה אין) בענין זה.

5. שערים מצויינים בהלכה

כהן שעלתה בידו תאנה של טבל כו' אכלה לוקה אחת. פי' הריטב"א פרי אחד של תאנה של טבל. ויש לדקדק הלא השיעור למלקות הוא בכזית, והאיך שייך שעוקצה של תאנה אחת יהיה גדול כזית, אלא דמצינו במס' תענית (כג.) דחטה אחת היתה ככליות, ובניצוצי אור ציין לרש"י במס' חולין (ק"ט: ד"ה חוטי) ותוס' במס' סוכה (מט. ד"ה שכל) עי"ש. ועי' במס' ברכות (מד.) בגודל פירות גינוסר. ובערוך לנר מתרץ, דר' יוסי רק לסימן בעלמא נקט, אם נמצא תאנה גדולה כל כך.

6. שערים מצויינים בהלכה

תאנה זו תרומתה בעוקצה מעשר ראשון בצפונה. פירש הריב"ן דבעי ראשית שיהא שיריה ניכרין, והלכך בעינן סיוס [ועי' בתוס' גיטין לא. ד"ה כשם]. וכ"כ בחי' הריטב"א דבעינן סיוס מקום להפרשת תרומות ומעשרות, ונפקא לן מדכתיב בתרומה (ראה ית-ד) "ראשית", דהיינו שיריה ניכרין, ואיתקוש מעשרות לתרומה וכו'. ועי' בשו"ת בית אפרים (יו"ד סי' עב) שאע"פ שבשעה שאומר עדיין אינו יודע איזה תרומה ואיזה שיריים, מ"מ כיון שע"י הפרשה הוברר הדבר למפרע, נקרא שיריה ניכרים, שאין זה תלוי במה שאנו יודעים, אלא במציאות הדבר. ועי' בחי' הרשב"א במס' חולין (יד. ד"ה הא).

7. שערים מצויינים בהלכה

והוא בגבולין אכלה לוקה. הקשה בשטמ"ק (כ"מ נג. ד"ה מדאורייתא) האיך אפשר לו לעשר תאנה אחת שיהא בו שוה פרוטה וקאמר שלוקה עליו, ובראשונים שם מבואר דמע"ש שאין בו שוה פרוטה מותר לאכלו חוץ לחומה מה"ת, ותירץ שאותה תאנה ממקום חיוב באה שיש לשם טבלים הרבה, ואה"נ אם הפריש המע"ש פחות משו"פ יכול לאכלו חוץ לחומה. וברמב"ם (מע"ש פ"ב ה"ה) כתב, האוכל כזית כו', ומשמע דאף שאין בו שו"פ חייב מלקות. ועי' במג"ח (מצוה תעג-ז) בענין זה.

עוד מפרש בחי' הריטב"א, דהגמ' כאן ר' יוסי היא, דס"ל במס' גיטין (כה:) אין ברירה. וכ"כ במאירי דכאן מקומות מיוחדים הם, ואינם כייין שהכל מעורב, ואתה צריך לטעם ברירה, אבל אלו מקומות מסוימים הם ואי אתה צריך לבוא בהם מטעם ברירה, ולפ"ז אף לדעת האומר שמעשר פירות מה"ת, הרי הפרשה זו מועלת. ועי' ברמב"ם (מעשר פי"ז ה"א וה"ב) שג"כ ס"ל כן. ועי' בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' ל אות ח) למה כתב הרמב"ם משום דאין ברירה, ולא כתב משום דאין שיריה ניכרים.

8. שערים מצויינים בהלכה

והקשה בערוך לנר, הא מ"מ הם שני לאוין
חלוקין לטבל דתרומה [ע"י במס' סנהדרין (פג.)
דהלאו הוא מדכתיב (אמור ככ-טו) "לא יחלו את
קדשי בני ישראל אשר ירימו לה"'], ולטבל דמעשר
[ע"י לעיל (טז): דכתיב (ראה יב-יז) "לא תוכל לאכול
בשעריך"], וא"כ ילקה שתים, ותירץ כיון
דאסור להקדים מעשרות לתרומה כדאמרינן
בתרומות (פ"ג מ"ח), א"כ לא חל שם טבל
דמעשרות בעוד שלא הפריש תרומה, דהוי
כאילו לא נגמר מלאכתו לענין מעשר, ולכן
אינו לוקה רק מלא יחללו.

דף כ. שאילו בתחלה אכלה אינו לוקה אלא
אחת. כתב בחי' הריטב"א, שאכלה
קודם הפרשה, אכלה בין כהן בין זר אינו
חייב אלא אחת משום טבל, דאע"ג דטבלי
לתרומה ולתרומת מעשר, שם טבל אחד הוא.

9. שערים מצויינים בהלכה

הא בגבולין לוקה שלש ואע"ג דלאו רואה
פני החומה. הקשה בשיח יצחק לשיטת
הסמ"ג (עשין קלו) והובא במשל"מ (מע"ש פ"א
ה"ב) דאף דתרומה ומעשרות של פירות אינו
רק מדרבנן, מ"מ מעשר שני של פירות הוא
מדאורייתא, וכ"ה שיטת היראים (סי' קמו),
א"כ הפירוש בגמ' כאן לוקה על התרומה
וטבל, היינו מכת מרדות [ע"י מש"כ לעיל יט:
ד"ה כהן – כתב], וא"כ מה מקשינן הא
בגבולין לוקה שלש ואע"ג דלא ראה פני
החומה, הרי מכת מרדות שפיר לוקה, ולוקה
אף בלא ראה פני החומה, ומלקות ממש אינו
חייב רק בראה פני החומה כר' יוחנן, ונשאר
בצ"ע. אבל לשיטת הרמב"ם (מע"ש פ"ב ה"ו)
דס"ל דתרומות ומעשרות מפירות האילן הוא
מה"ת, א"כ הפירוש לוקה היינו מלקות ממש,
מקשה שפיר הא בגבולין לוקה שלש, והיינו
מלקות ממש מה"ת, והא לא ראה פני
החומה.

10. בירורי הלכה

'מחיצה לאכול' – דאורייתא, 'מחיצה לקלוט' – דרבנן
א. מחיצות למעשר שני בזמן הזה. בסוגייתנו מובאים דברי רבה שדין
אכילת מעשר שני לפני מחמת ירושלים הוא מדאורייתא אך דין קליטת מחיצות לענין
איסור הפדיון הוא מדרבנן. הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (ו, טו) פוסק כי מכיוון שקדושה
ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא 'לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין
שם בית בנוי... ואוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות,
שהקדושה ראשונה קדשה לשעה וקדשה לעתיד לבא'. כלומר שקדושת המחיצות קיימת גם
כשאין הן קיימות.

11. שערים מצויינים בהלכה

והמשחית פאת זקנו. כתב הטור (י"ד סי' קפ"א סק"א) דלדעת הרמב"ם (עכו"ם פ"ב ה"א, ה"ז) דלאו זה משום שכן היו עושין העובדי כוכבים, א"כ יש לפעמים היתר משום שלום מלכות נע"ש דזה דוקא להרמב"ם, משא"כ לדעת הטור שם שאינו מפורש שהטעם הוא משום חוקות העכו"ם, לא מצינו היתר משום שלום מלכות]. אבל בפ"ת הביא שבשורת פנים מאירות (ח"ב סי' עט) השיג על הטור דחלילה לומר כן, דמה שמפורש בתורה לאיסור, אף שהטעם הוא מפני חוק העכו"ם, מ"מ חל מצוה זו על כל ישראל. וכ"כ בדרכי תשובה (י"ד סי' קע"ח סק"כ) בשם שלחן גבוה (סק"י). ועי' בדרשות חת"ס (לו' אדר דף שיט. עה"כ והשחתם). ועי' במנ"ח (מצוה רנ"א) שהקשה על הטור, דהלאו ובחוקותיהם תלוי כפי מה שנהגו הגוים באותו דור, וכ"ה בלשון

12. תוספות מסכת סנהדרין דף סח עמוד א

היה מכה בבשרו - ומשום שרט לנפש (ויקרא יט) ליכא דמשום תורה קעביד כדאמר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן.

13. ספר מרגליות הים-סנהדרין סח.

כו. היה מכה בבשרו כו'. בתוס' דמשום תורה קעביד כו'. ובמאירי (ע' רמח) כ' שלא נאסר אלא על צער המת אבל ר"ע על צער התורה שאבדה עשה כן והרי הוא כשורט על ביתו ועל ספינתו, וי"א שלא נאסר אלא בפני המת. וע' מנחת חינוך מצוה תס"ז, וראה

14. שערים מצויינים בהלכה

על הזקן שתיים. עי' בראשונים שכתבו כמה שיטות במקום פאות הזקן. וכתב הרא"ש שירא שמים יצא ידי כולם ולא יעביר תער על כל זקנו וכו'. וכ"כ ביראים (סי' שכה) שירא שמים יצא ידי כולם וצריך להזהר שלא להשחית כל הנראה פאה. וכ"כ בשערי

15. שערים מצויינים בהלכה

ואינו חייב עד שיטלנו בתער. מפרש בתוס' שאנץ דזה קאי אפאת הזקן, אבל פאת הראש לא בעי תער, והא דתניא בתוספתא (פ"ג ה"ז) גבי פאת הראש דאינו חייב עד שיטלנו בתער, ר"ל מספרים כעין תער נוכ"כ הרא"ש סי' ב, וכ"כ התוס' במס' שבועות ב: ד"ה חייב, וכן הלכה דפאת הראש חייבים עליהם אפי' במספרים כעין תער, אבל פאת זקן אינו חייב עליהם אלא בתער דוקא, כדריש בגמ'

16. שערים מצויינים בהלכה

דף כ: דסך חמש אצבעותיו נשא וכו'. פירש הריב"ן סם שמשיר את השיער והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו. והחידוש בזה כתב בחי' הריטב"א, דע"י סם הוי קרחה, משא"כ בהשחתה. והא דפשיטא זה להגמ',

17. דף על הדף מכות דף כ עמוד ב

בגמ': סך חמש אצבעותיו נשא. בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ד ס"ק י"ח) הביא דברי שעה"מ (פכ"ה מה' שבת הכ"ד) שרוצה להוכיח דפס"ר אסור אף בדרבנן, מהא דכתב הרמב"ם (פכ"ב הי"ג) דאסור לרחוץ הידים בדבש המשיר שער כגון אהלה וכיו"ב כיון שמשיר בוודאי השער, והרי פ' הרמב"ם (בפ"ט ה"ח) שהנוטל שיערו אינו חייב אלא נטלן בכלי, אבל אם נטלן ביד פטור, ובכ"ז אסור לרחוץ בדבר המשיר שיער, אלמא דפ"ר אסור אף בדרבנן.

וע"ז כתב בספר הנ"ל דאינו מוכרח, די"ל דהמגלח בסם בשבת הוי תולדות גוזז וחייב מה"ת כדאמר' בסך חמש אצבעותיו נשא שכתב רש"י שהוא סם המשיר את השער חייב, אלמא דלא נחשב כתולש כלאחר יד אלא כיון דעשאו ע"י סם הוה ליה גוזז ממש, וא"כ הרוחץ באהלה שהוא ודאי משיר שער הו"ל פסיק רישא בדאורייתא.

18. שערים מצויינים בהלכה

ודבר זה אפי' בחול אסור משום שנא' לא ילבש גבר שמלת אשה. פירש הריב"ן שמתנאה עצמו בנוי אשה. וכתב בחי' הריטב"א דהלשון "משום שנאמר" משמע דאין זה איסור תורה אלא איסורא דרבנן הוא וכו'. וכ"כ ביבין שמועה (כלל עג) דכשאומר משום שנאמר, על הרוב הוא אסמכתא נועי ברא"ש שלא גריס שנא'. וברמב"ם (עכו"ם פי"ב ה"י) כתב, דמשילקט שערה אחת לוקה מפני שערה עדי אשה, וכן אם צבע שער שחור, משיצבע שיער לבנה אחת לוקה, ופירש הכס"מ דהרמב"ם למד לצובע בהוא הדין.

נראה ש' או בזקן לוקה. ובשו"ע (יו"ד סי' קפב סי"ו) פסק, אסור לאיש ללקט אפי' שער אחד לבן מתוך השחורות משום לא ילבש גבר. ומפרש בבאר הגולה דכוונתו שאסור מה"ת ולוקה. ועי' בביאור הגר"א (ס"ק יג) דנראה מדבריו שמפרש דאסור מדרבנן. וראיתי בתשו' שואל ומשיב (ח"א סי' רי) שכתב, דרוב הפוסקים ס"ל שהוא מדרבנן. אבל בערך שי השיג עליו דלכו"ע הוי איסור דאורייתא, ושכ"ה גם בתשו' דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' סב), והובא גם בדרכי תשובה (שם ס"ק טו) ועי' מש"כ בביאור הלכה (סי' שמ ס"א ד"ה ומלקט). ועי"ש בב"י (סוף הסימן) דלשיטת הרמב"ם במקום דאין בו משום תקוני אשה

19. שערים מצויינים בהלכה

ובמי שנתלבן לו חצי זקנו מצד אחד, וזה צער ובזיון לו, ע"י מש"כ בשמ"ב (סי' קצא סק"א) מחלוקת האחרונים בזה, ושיטת השו"מ הנ"ל להקל משום שהוא מדרבנן, והד"ח ועוד מחמירים משום שאסור מן התורה, ואין מתירים משום בושה רק איסור דרבנן ולא איסור דאורייתא. ויש הסוברים דמדאורייתא אינו אסור אלא כשכוונתו ליפות, משא"כ כשכוונתו שלא יתגנה ויתבייש ע"י בתוס' מס' נזיר (נט. ד"ה מבול) וע"י בפסקי התוס' (אות כו) מלקט לבנות מתוך שחורות חייב, והיינו בבחור שבושת לו לבנות]. וע"י בשו"ת מחנה חיים (יד"ד ח"ב סי' ל) דמדרייק

20. שערים מצויינים בהלכה

✓ רב אשי אומר במסייע ודברי הכל. פירש הריב"ן מזמין השערות למקיף. ובנמוק"י פירש שמזמין ומטה עצמו אליו להקיפו. וע"י בשו"ת רעק"א (סי' צו) דבפשוטו י"ל במזמין היינו בשעת גילוח ממש מטה ראשו שיהיה הגילוח יותר טוב. וע"י ש שהקשה שאם מסייע לפני ההקפה, מה ענין הכנה שמזמין ראשו לכך לדונו לאו שיש בו מעשה, כיון דאינו תחילת הגילוח ולא תחילת העבירה, ונשאר בצע"ג. וראיתי בחזו"א (ליקוטים סי' כג) שתירץ, דאם מחזיק הגוף במצב משונה מתבניתו הרגיל, כמו מרים ראשו יותר, או כופף ראשו יותר מהנוח לו, וברצונו הוא מכריח ראשו שלא לנטות מכאן, חשיב כמחזיק דבר בידו וזה מקרי עביד מעשה. וע"י בשו"ת אבנ"ז (או"ח סי' נח-ז) דבעודו מקיף הניקף מנענע בראשו, שיהיה שערות סמוכים אליו, ויהא לו בניקל לגלח, אז ברי ההיקף ואין חשש שמא לא יקיף, וזה חשיב גרמי.